

The Role of Citizen Participation in Enhancing Urban Environmental Quality (Case Study: Mashhad City)¹

Seyed Mehdi Moosa Kazemi²

Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran

Mostafa Taleshi

Professor, Department of Geography, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran

Hossein Rahimi

Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran

Masoud Tofghi

Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran

Ali Hamed Moghadam

PhD Candidate in Geography and Urban Planning, Payame Noor University, Tehran, Iran

Received: 9 March 2025 Revised: 16 August 2025 Accepted: 18 August 2025

Abstract

This study aims to investigate the role of citizen participation in enhancing the environmental quality of Mashhad using a descriptive research design and inferential statistical analyses. To this end, the key components of participatory planning were prioritized through a survey of experts. Subsequently, an urban citizen participation

1. This article is an excerpt from the fifth author's doctoral dissertation at Payam Noor University of Tehran.

2. Corresponding Author. Email: hmadian@ferdowsi.um.ac.ir

©2024 The author(s). This is an open access article under the CC BY license: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

How to cite this article: Moosa Kazemi, S. M., Taleshi, M., Rahimi, H., Tofghi, M. and Hamed Moghadam, A. (2026). The Role of Citizen Participation in Enhancing Urban Environmental Quality (Case Study: Mashhad City). *Journal of Geography and Regional Development*, 24(1), 163-194. Doi: 10.22067/jgrd.2025.91412.1515

model was developed based on in-depth interviews. The statistical population consisted of the citizens of Mashhad. The study area covered Districts 1, 5, and 11 of Mashhad. A survey method and questionnaire were employed to collect data from residents of the selected districts. The findings suggest that the distribution of institutional and citizen participation indicators is not uniform across the selected districts with varying levels of environmental quality. District 5, despite having a diverse range of welfare, educational, and recreational facilities, generally demonstrates higher levels of participation at both the institutional and citizen levels. In contrast, District 11, as a developing district, exhibits moderate levels of participation at both levels. District 1, as one of the central and older districts of the city, demonstrates a moderate level of institutional participation and a high level of citizen participation. The observed regional differences in the levels of institutional and citizen participation are associated with variations in socioeconomic indicators, population density, educational attainment, and accessibility. The results highlight the importance of considering regional differences in planning and policymaking aimed at enhancing public participation and improving urban environmental quality. Given the differences in institutional and citizen participation across areas with varying levels of environmental quality, adopting policy and urban management approaches tailored to the specific conditions of each district is essential.

Keywords: Citizen Participation, Citizens, Urban Environmental Quality, Mashhad.

نقش مشارکت شهروندان در ارتقای کیفیت محیط شهری؛ مورد مطالعه، کلان‌شهر مشهد^۱

سیدمهدی موسی کاظمی (دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، نویسنده

مسئول)

moosa_ka@pnu.ac.ir

مصطفی طالشی (استاد گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

m_taleshi@pnu.ac.ir

حسین رحیمی (استادیار گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

rahimi.h@pnurazavi.ac.ir

مسعود توفیقی (استادیار گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

tofighi323@pnu.ac.ir

علی حامد مقدم (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

hamedmoghadamali@gmail.com

چکیده

این پژوهش با هدف مطالعه نقش مشارکت‌پذیری شهروندان در ارتقای کیفیت محیط شهر مشهد به روش توصیفی و با تحلیل‌های آمار استنباطی انجام شده است. در این راستا، با نظرسنجی از خبرگان، مؤلفه‌های کلیدی برنامه‌ریزی مشارکتی اولویت‌بندی شد. سپس با مصاحبه‌های عمیق، الگوی مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری تدوین گردید. جامعه آماری آن شامل شهروندان مشهدی بوده است. محدوده مطالعه در

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده پنجم در دانشگاه پیام نور تهران است.

این مقاله مناطق ۱، ۵ و ۱۱ شهر مشهد بوده، روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها از ساکنین مناطق منتخب استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری نهادها و شهروندان در مناطق منتخب با کیفیت محیطی متفاوت یکسان نیست. منطقه ۵ با وجود تنوعی از امکانات رفاهی، آموزشی و تفریحی، به‌طور کلی سطح مشارکت بالاتری را در هر دو سطح نهادها و شهروندان نشان می‌دهد، درحالی‌که منطقه ۱۱ به‌عنوان یک منطقه در حال توسعه سطح مشارکت متوسطی را در هر دو سطح نشان می‌دهد. منطقه ۱ به‌عنوان یکی از مناطق مرکزی و قدیمی، در شاخص مشارکت نهادها سطح متوسطی و در شاخص مشارکت شهروندان سطح بالایی را نشان می‌دهد. تفاوت‌های منطقه‌ای در سطوح مشارکت‌پذیری نهادها و شهروندان، به‌این‌ترتیب با ارتقای شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی، تراکم جمعیتی، سطح تحصیلات، و دسترسی مرتبط است. نتایج این پژوهش نشان‌دهنده اهمیت توجه به تفاوت‌های منطقه‌ای در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای افزایش مشارکت مردم و بهبود کیفیت محیط شهری است. با توجه به تفاوت‌های موجود در سطوح مشارکت نهادها و شهروندان با کیفیت محیطی مناطق مختلف، اتخاذ رویکردهای سیاست‌گذاری و مدیریت شهری متناسب با شرایط هر منطقه ضروری است.

واژگان کلیدی: مشارکت‌پذیری، شهروندان، کیفیت محیط شهری، شهر مشهد.

مقدمه

تعریف برنامه‌ریزی شهری براساس شهرسازی مشارکتی و مشارکت شهروندان نیازمند حضور شهروندان در تصمیم‌گیری و بیان خواسته‌ها و نیازهای آن‌ها مطابق با شرایط فعلی جامعه است. برنامه‌ریزان برای دستیابی به جامعه‌ای بهتر، از نیروهای مردمی بهتر استفاده می‌کنند (استادعلی‌عسگری و همکاران، ۲۰۲۱: ۱۷۷). با رشد و توسعه شهرها، پس از سال‌های ۱۳۰۰، طرح‌های شهری آغاز شدند. یکی از عوارض منفی این طرح‌ها گرایش به کلیت‌گرایی و یکسان‌سازی روش‌ها و راه‌حل‌ها بود. برای جبران این عوارض، برنامه‌ریزی راهبردی به برنامه‌ریزی در مقیاس‌های کوچک و در قلمرو اجتماعات محلی متمایل شد (بنی‌عامریان و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸۹). در این پارادایم، شیوه‌های جدید برای مشارکت شهروندان در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نظارت و هدایت

زندگی شهری به کار گرفته شده (نوردستروم^۱ و والس^۲، ۲۰۱۹: ۵۰۷)، و آموزش مهارت‌های زندگی اجتماعی، آشنایی با حقوق و وظایف شهروندی، برای تربیت شهروندان برای زندگی در جامعه جهانی است (شیعه و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۷). تجارب جهانی در اداره شهرها حاکی از وجود روش‌های ایجاد فرصت برای شهروندان در تصمیم‌سازی‌های توسعه شهرها است. الگوی کلاسیک و مسلط توسعه شهری به خصوص در کشورهای در حال توسعه، توسعه متمرکز و از بالا به پایین بوده است. این الگو باعث از بین رفتن بسیاری از جنبه‌های مثبت اشکال قدیمی و ریشه‌دارتر ساختار محلی - اجتماعی شده، و به تبع آن آثار منفی جدیدی در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی زندگی شهری به وجود آورده است (بخشی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۰۱).

توجه دانش جغرافیا به کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دهه ۱۹۶۰ برمی‌گردد. از دهه ۱۹۶۰ میلادی در بیشتر کشورهای پیشرفته صنعتی به رغم اینکه کالاها، فراورده‌ها و تسهیلات زندگی مادی به وفور در جامعه تولید می‌شد (چو^۳ و کار^۴، ۲۰۱۷: ۲۷۸)، جامعه انسانی از لحاظ جنبه‌های بوم‌شناسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی با مسائل بزرگی روبه‌رو بود؛ آلودگی‌های زیست‌محیطی، آسیب‌های اجتماعی، نابرابری فرصت‌های زندگی، حاشیه‌ای شدن گروه‌های اجتماعی، به ویژه گروه‌های مهاجر، همچنین تحرکات نزولی درون‌شهری بر اثر فقر و ریسک‌های متعدد اجتماعی، فزونی گرفت. از این رو بسیاری از کارشناسان و صاحب‌نظران مسائل توسعه در رشته‌های مختلف، بر اولویت هدف‌های اجتماعی توسعه و کیفیت خدمات و کالاها و مناسب بودن آن‌ها با نیازها و شرایط زندگی مردم تأکید ورزیدند (بسطامی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۱).

شکل‌گیری و گسترش مفهوم کیفیت زندگی در طی نیم قرن اخیر آن را به مفهومی کلیدی و مهم در عرصه مباحث جهانی و مسائل انسانی در کنار مفاهیم توسعه پایدار تبدیل کرده است. برای

1. Nordström

2. Wales

3. Chu

4. Karr

سنجش کیفیت زندگی به‌طور عمده از شاخص‌های عینی و ذهنی یا ترکیبی از هر دو استفاده می‌شود. طی دو دهه گذشته از زمینه‌های بهداشتی، زیست‌محیطی و روان‌شناختی صرف به مفهومی چند بعدی ارتقا یافته است (وانگ^۱ و همکاران، ۲۰۲۴). تحولات رخ داده در دیدگاه‌های برنامه‌ریزی شهری، برای رویارویی با چالش‌های جدید شهرنشینی، موجب توجه و تأکید بیش‌ازپیش بر موضوع مشارکت شهروندان در قالب محله‌های شهری و شکل‌گیری رویکرد محله‌محور در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری شده است. این رویکرد محله را به‌عنوان واحدی اجتماعی- فضایی در مقیاس خرد در نظر می‌گیرد که مدیریت شهری می‌تواند بر پایه آن شکل گیرد و منجر به ایجاد محله‌هایی پایدار و با هویت بر مبنای دارایی‌های محلی شود (صفایی‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۱). شهرداری‌ها برای جلب مشارکت هر چه بیشتر شهروندان در اداره شهرها و برقراری سیستم حکمروایی خوب شهری، طرح‌های محله‌گرایی و ناحیه‌محوری را به اجرا گذاشتند. بنابراین، تقویت و اهمیت نقش سطوح محلی و حضور انجمن‌ها و نهادهای مدنی در عرصه تصمیم‌گیری با تکیه بر نقش شهروندان و مشارکت واقعی آن‌ها، مورد تأکید صاحب‌نظران است (اسدپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۷).

موضوع مقاله حاضر از چند جهت شایسته پژوهش است: شهرنشینی در واقع عبارت است از هنر زیستن انسان‌ها در کنار یکدیگر و شهرها محل تبلور این هنر هستند. در نظام برنامه‌ریزی کلان‌شهر مشهد، مشارکت یکی از ارکان پراهمیت و همواره مورد توجه برنامه‌ریزان شهری بوده است؛ به نحوی که آنها همیشه خود را نیازمند دخالت و مشارکت مردم در تصمیم‌گیری و اجرای طرح‌های شهری می‌دانند. اما پرسش‌هایی که در این پژوهش مطرح هستند «تا چه میزان مشارکت شهروندان در مناطق و محله‌های مختلف کلان‌شهر مشهد با ویژگی‌های محیطی متفاوت همراه است؟» و «تا چه میزان «افزایش مشارکت‌های اجتماعی» «افزایش کیفیت محیط شهری» را به دنبال خواهد داشت؟» و «تا چه میزان «افزایش کیفیت محیط شهری» «افزایش مشارکت‌های اجتماعی» را به دنبال خواهد داشت؟» به این سوالات در اغلب تحقیقات کمتر توجه شده است.

۱. Wang

پیشینه پژوهش

در زمینه برنامه‌ریزی مشارکتی، مشارکت شهروندان و همچنین کیفیت محیط شهری و ارتباط آن‌ها با هم، به برخی از جدیدترین تحقیقات در ادامه اشاره می‌شود:

لندا اورگی^۱ و همکاران (۲۰۲۵) در دو مطالعه موردی از اروپا، بیان می‌دارند که مشارکت شهروندان نقش مهمی در تحول به سوی شهرهای هوشمند شهروندمحور ایفا می‌کند. خیمنز-کالدرا^۲ و همکاران (۲۰۲۴) در تحقیق خود بیان می‌دارند که برنامه‌ریزی مناسب فضاهای عمومی و گردهمایی، نقش محوری در افزایش کیفیت زندگی شهروندان، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه ایفا می‌کند. طاهری نصرآبادی و همکاران (۲۰۲۳) در شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر مشارکت عمومی در حفاظت از محیط زیست شهری، «عوامل تأثیرگذار» را اعتماد اجتماعی، احساس تعلق اجتماعی، مسئولیت اجتماعی، ویژگی‌های شخصیتی، زمینه و امکان مشارکت، انگیزه مشارکت، دانش و آگاهی دانسته‌اند. العمودی^۳ و همکاران (۲۰۲۳) نشان می‌دهند که همبستگی مثبت و معنی‌داری بین سطح مشارکت شهروندان و توانمندسازی آن‌ها (شامل چهار عامل پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، شفافیت، مشارکت و شمول) و شهرهای پایدار هوشمند وجود دارد. استادعلی عسکری و همکاران (۲۰۲۱) بیان می‌کنند که برنامه‌ریزی شهری باید براساس شهرسازی مشارکتی و مشارکت شهروندان تعریف و پایه‌گذاری شود.

سلیمانی‌مقدم و کریمی‌نسب (۱۴۰۴) نشان داده‌اند که اقدامات شهرداری در تأمین خدمات شهری در منطقه ۹ مشهد، تأثیر مثبت و معناداری بر بهبود کیفیت زندگی ساکنان دارد. اسلامی و همکاران (۱۴۰۳) با مطالعه موردی شهرهای تهران، قزوین و ضیاءآباد نشان داده‌اند که تغییر در مقیاس و اندازه شهرها می‌تواند منجر به تغییر در ادراک افراد از مفهوم کیفیت زندگی و تفاوت در

۱. LandaOregi

۲. Jiménez-Caldera

۳. Alamoudi

شاخص‌های مؤثر بر آن شود. کازرانی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی، آگاهی‌رسانی، تعامل اجتماعی، به‌کارگیری سازمان‌های غیردولتی، اعتمادسازی و توانمندسازی را ازجمله راهکارها برای تقویت مشارکت‌پذیری در محلات برای دستیابی به رشد هوشمند پیشنهاد کرده‌اند. قاسمی‌سیانی و همکاران (۱۳۹۹) در تدوین چارچوب مفهومی برنامه‌ریزی مشارکتی محله‌محور در شهرهای ایرانی، موانع را در دو دسته ساختاری و عاملیتی دسته‌بندی نموده‌اند. سیفی‌الدینی و همکاران (۱۳۹۷) در تحلیل مشارکت شهروندی در شهر جدید گلبهار، کمترین میزان مشارکت شهروندان را مربوط به کاربری اراضی دانسته‌اند. ملکشاهی و همکاران (۱۳۹۷) چهار مؤلفه عضویت انجمنی، آگاهی، بی‌قدرتی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی را با میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری مرتبط دانسته‌اند.

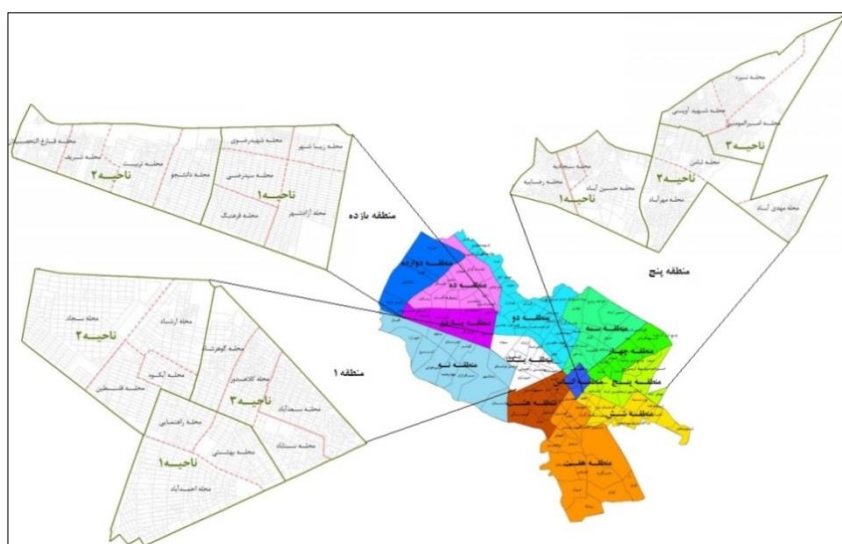
پسندیده و همکاران (۱۴۰۰) براساس تجربه زیسته ساکنان شهر مشهد، ویژگی‌های فضایی خانه، ویژگی‌های کالبدی-فضایی محله، ایمنی ساختمان، احساس امنیت، خوانایی محله، احساس تعلق به مکان و کیفیت روابط همسایگی را به‌عنوان مضامین درباره معنای کیفیت محیط مرتبط با سلامت اجتماعی‌شان بیان کرده‌اند. کوچکی و همکاران (۱۴۰۲) الگوی پنج‌بعدی فضایی، اجتماعی، عملکردی، مدیریتی و دموگرافیک را برای سنجش رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیطی مجتمع‌های مسکونی پیرامون شهر گرگان افراد ارائه کرده‌اند. محمدابراهیمی‌جهرمی و اشنویی‌نوش‌آبادی (۱۴۰۱) در اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری شیراز، بیشترین همبستگی‌ها را بین ویژگی‌های عملکردی (شامل خدمات بهداشتی، تجاری، تفریحی و رفاه اجتماعی) با کالبدی شامل (فضای شهری، دسترسی و حمل‌ونقل، فضاها و بناها) دیده‌اند. قاضی‌میرسعید و همکاران (۱۴۰۰) برای ارزیابی کیفیت زندگی در محله‌های درون شهری سمنان، شاخص‌های عینی، قیمت زمین، دسترسی به مراکز شهری، درآمد و بعد خانوار، میانگین مساحت واحد مسکونی، دسترسی به فضای سبز و حمل‌ونقل عمومی و کیفیت ساخت‌وساز، و شاخص‌های ذهنی، امنیت، احساس تعلق به محله، کیفیت آب، روابط اجتماعی و جذابیت محله را به‌کار برده‌اند.

اسدی و همکاران (۱۳۹۹) در بررسی کیفیت محیط زیست زندگی منطقه ۶ شهر تهران معیارهای سبزی‌نگی، دمای سطح زمین، آلودگی هوا، آلودگی صوتی و آسیب‌پذیری ساختمان را مورد استفاده قرار داده‌اند. فصیحی (۱۳۹۹) برای ارزیابی کیفیت محیط زندگی شهری در باقرشهر تهران، ۲۳ سنجه را در قالب شاخص‌های آلودگی، اکولوژیک، زیرساخت‌ها و امکانات شهری در ۵ درجه، مورد ارزیابی قرار داده است. نظم‌فر و همکاران (۱۳۹۷) برای ارزیابی کیفیت محیط زیست سکونتگاه‌های شهری استان اردبیل، پنج مؤلفه زیست‌محیطی (محیط طبیعی، انرژی، محیط اجتماعی، فرهنگی و تفریحی و اشتغال) را در قالب ۳۰ شاخص مورد ارزیابی قرار داده‌اند. آنامرادنژاد و همکاران (۱۳۹۵) در بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی در قائمشهر، رابطه معناداری بین متغیرهایی نظیر میزان تحصیلات، سن، درآمد و مدت زمان اقامت در محله با رضایتمندی از کیفیت محیط، نشان داده‌اند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش با هدف بررسی دقیق موضوع از روش ترکیبی پیمایش استفاده شد. در گام اول با مرور نظام‌مند تجارب موفق داخلی و خارجی و همچنین نظرسنجی از خبرگان، مؤلفه‌های کلیدی برنامه‌ریزی مشارکتی و کیفیت محیط شهری اولویت‌بندی شد. سپس با مصاحبه‌های عمیق، الگوی مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری تدوین گردید. در نهایت، با پیمایشی بر روی شهروندان مشهدی، میزان مشارکت و کیفیت محیط شهری سنجش شد. ابزار این پژوهش پرسشنامه محقق‌ساخته بوده و جامعه آماری آن شامل شهروندان مشهدی بوده است. در سه منطقه (منطقه ۱، ۵ و ۱۱ و از هر منطقه سه محله) ۳۰۰ نفر در این مطالعه شرکت کرده‌اند. از این تعداد، ۱۵۷ نفر (۵۲٫۳٪) مرد و ۱۴۳ نفر (۴۷٫۷٪) زن بوده‌اند. بیشترین افراد در گروه سنی ۲۵ تا ۳۵ سال بوده‌اند و بیشترین آنها تحصیلاتی در مقطع کاردانی و سپس دیپلم داشته‌اند. بیشترین پاسخ‌ها در مورد متغیر اشتغال، به صاحبان مشاغل آزاد مربوط بوده است. ۹۹ نفر (۳۳٪) در واحدهای مسکونی استیجاری و ۲۰۱ نفر (۶۷٪) در واحدهای مسکونی ملکی ساکن بوده‌اند. همچنین، ۹۷ درصد پاسخگویان بیش از ۱۰ سال در محله خود سکونت داشته‌اند. برای اطمینان از صحت نتایج، ضریب پایایی

آلفای کروناخ برای پرسشنامه‌های در مناطق منتخب شهر مشهد محاسبه شد که میزان آن ۰/۸۹۶ بوده است که نشان‌دهنده درجه پایایی مطلوب است. در پژوهش حاضر، برای توصیف و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون‌های میانگین، آنالیز واریانس و تحلیل همبستگی) استفاده شده است.

شکل ۱. موقعیت مناطق منتخب شهر مشهد. منبع: (شهرداری مشهد، ۱۳۹۵)

محدوده مورد مطالعه

مناطق منتخب با لحاظ معیار بافت شهری (قدیم و جدید) و تفاوت از نظر سطح برخورداری انتخاب شده‌اند (شکل ۱). منطقه ۱ یکی از مناطق مرکزی و قدیمی شهر مشهد با تراکم جمعیتی بالاست. امکانات و خدمات شهری در این منطقه به دلیل موقعیت مرکزی آن به نسبت قابل توجه است. منطقه ۵ به دلیل رشد و توسعه سریع شهری، تنوعی از امکانات رفاهی، آموزشی و تفریحی دارد که به افزایش کیفیت زندگی ساکنان کمک می‌کند. منطقه ۱۱ نیز از مناطق جدیدتر و در حال توسعه شهر مشهد است که به دلیل پروژه‌های عمرانی و زیرساختی جدید، یکی از مناطق

روبه رشد شهر محسوب می شود و امکانات متعددی در آن در حال افزایش است (شهرداری مشهد، ۱۴۰۲).

مبانی نظری پژوهش

مفهوم مشارکت

واژه مشارکت به معنای درگیری و تجمع برای منظوری خاص است. در معنای اصطلاحی، در مجموع می توان جوهره اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری دانست (علوی تبار، ۱۳۷۹: ۱۶). مشارکت به معنی درگیر شدن بسیار نزدیک مردم در فراگردهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مؤثر بر زندگی آنها است. برخی از صاحب نظران مدیریت، مشارکت را درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت های گروهی می دانند که آنها را برمی انگیزد تا برای دستیابی به هدف های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند (ارجمندنیا، ۱۳۸۰: ۲۸).

جدول ۱. مفهوم مشارکت از دیدگاه صاحب نظران

مفهوم	تعریف	صاحب نظران
فرایند	مشارکت شامل هر فرآیندی است که از طریق آن افراد سهمی در رسیدن به تصمیم های مدیریتی توسعه دارند.	کلارک و رابرتز (۱۹۷۳)
نفوذ و کنترل	مشارکت سیستمی از مدیریت است که در قالب آن افراد بر تصمیم های توسعه ای اثر می گذارند.	پیترسون (۱۹۸۹)
شکل اعمال قدرت	مشارکت کلیه اشکال اعمال قدرت توسط زیر دستان است، که از نظر آن ها مشروع جلوه کند.	رامرز (۱۹۶۹)
تصمیم گیری	مشارکت تصمیم گیری مشترک است و باید از تصمیم گیری دستوری و یا تفویض اختیار به غیر تمیز داده شود.	لاک، شویچی و لاتام (۱۹۸۸)
ادراک نفوذ	مشارکت عبارت است از ادراک هر فرد از میزان نفوذی که بر تصمیم گیری دارد و مقایسه آن با میزان نفوذ واقعی وی در تصمیم گیری.	واوم ولوتانز (۱۹۷۷) - (۱۹۵۹)

منبع: (اوکلی^۱ و مارسدن^۲، ۱۹۸۴)

1. Oakley

2. Marsden

مشارکت امری بدیهی است که در زندگی هرروزه شهروندان وجود دارد. مشارکت اجتماعی عامل تقویت همبستگی است. حضور افراد در فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی در بلندمدت موجب تعمیق روابط بین اعضای جامعه، افزایش احساس یگانگی، سعه صدر و تسامح و تساهل شده و در نتیجه به توسعه نهادهای مدنی و دموکراتیک خواهد انجامید. این رابطه دوسویه به تقویت اجتماعات محلی نیز منجر خواهد شد. مشارکت درواقع نوعی رفتار اجتماعی، مبتنی بر اعتقاد و منافع شخصی یا گروهی است. عبارت از میزان دخالت اعضای نظام در فرآیند تصمیم‌گیری است. فصل هفتم قانون برنامه ششم توسعه با عنوان «سلامت و بهبود کیفیت زندگی» در مواد ۸۴ الی ۹۴ به موضوع کیفیت زندگی پرداخته است. در جداول (۱)، (۲) و (۳) مفهوم مشارکت، نظریه‌های مطرح درباره برنامه‌ریزی مشارکتی و مؤلفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌ریزی مشارکتی گرفته شده از پیشینه تحقیق آورده شده است.

جدول ۲. نظریه‌های مطرح در مورد برنامه‌ریزی مشارکتی. منبع: پیشینه پژوهش

انواع نظریات	تشریح
برنامه‌ریزی پشتیبان یا حمایتی یا وکالتی	طبق این نظریه یک گروه اجتماعی بیش از سایر گروه‌ها به یاری برنامه‌ریزان نیازمند است. مرکب از خانواده‌هایی است که درآمد اندکی دارند. در این نوع برنامه‌ریزی، افزایش توجه به افراد و گروه‌های محروم، اثرگذاری بر تصمیمات افرادی که از قدرت تصمیم‌گیری و سایر جنبه‌های قدرت بهره دارند و نیز گسترش نسبی مشارکت مردمی در فرآیند برنامه‌ریزی، مورد توجه است. ازاین‌رو این مدل
برنامه‌ریزی مراوده‌ای یا	طبق این نظریه رابطه دوجانبه بین مردم و برنامه‌ریزان وجود دارد و هر دو از یکدیگر آموزش می‌گیرند و بر سر راه‌حل‌ها به توافق می‌رسند.
نظریه هدایت اجتماعی	طبق این نظریه برنامه‌ریزی در جوامع فعال نیازمند به بسترهای دموکراتیک است که از طرف مردم برنامه‌ها به سوی برنامه‌ریزان هدایت می‌شود و این مدل به نوعی از برنامه اطلاق می‌شود که از پایین به بالا بوده و توسط مردم هدایت جمعی یا اجتماعی صورت می‌گیرد و جامعه در برنامه‌ریزی دخالت داده

انواع نظریات	تشریح
نظریه پاسخگو	طبق این نظریه در فرآیند برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران شهری در برابر مردم پاسخگو و مسئول بوده و مدل مبتنی بر حق تکلیف در ارتباط با برنامه‌ریزان و مدیران از یک طرف و مردم و شهروندان از طرف دیگر مورد توجه است. در چنین فرآیندی مردم در مفهوم شهروند هم دارای حقوق شهروندی بوده و هم دارای تکلیف در برابر جامعه و حاکمیت دارای تکلیف هستند، از سوی دیگر، تصمیم‌گیران در مفهوم مدیران شهری نیز دارای حقوق خاص و مسئولیت پاسخگویی در برابر مردم

جدول ۳. مؤلفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌ریزی مشارکتی

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
مؤلفه‌های مربوط به نهادها و سازمان‌ها	میزان پاسخگو بودن نهادها؛ نگرش برنامه‌ریزان به مشارکت؛ تعامل پایدار سازمان‌ها با شهروندان؛ میزان مشارکت‌پذیر بودن قوانین اداری؛ میزان توانمندسازی شهروندان توسط نهادها؛ اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی شهروندان؛ انتشار فرایند تصمیم‌گیری‌ها به شهروندان؛ تلاش برای دریافت نظرات شهروندان
مؤلفه‌های مربوط به شهروندان	آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی؛ میزان مشارکت‌پذیری شهروندان؛ ارزش‌ها و نگرش‌های شهروندان؛ اعتماد شهروندان؛ سرمایه اجتماعی شهروندان؛ میزان مطالبه‌گری شهروندان

منبع: پیشینه پژوهش

مفهوم کیفیت زندگی

این مفهوم یک چالش جهانی برای قرن بیست و یکم است. یک مفهوم چندبعدی و شامل جنبه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، جمعیتی و زیست‌محیطی است. کیفیت زندگی یکی از عناصر کلیدی برنامه‌ریزی اجتماعی است که هدف آن ارتقای کیفیت زندگی افراد خانواده و ساکنان شهر از طریق کاهش شرایط مضر در یک زمان معین است. توجه به این موضوع اهمیت مکان، زمان

و جامعه (حوزه اصلی جغرافیدانان) در زمینه کیفیت زندگی را مشخص می‌کند (سینها^۱، ۲۰۱۹: ۲). درک قوی از زیست‌پذیری و محرک‌های آن، امکان ارتقای برابری، رفاه و کیفیت زندگی را برای ساکنان فراهم می‌کند (بدی^۲ و همکاران، ۲۰۲۳: ۱۳۴). اصطلاح «کیفیت زندگی» شامل عناصر مختلفی از جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی است. بررسی کیفیت زندگی مردم یک منطقه می‌تواند در ساختار اجتماعی مانند قومیت، نژاد، قبیله، مذهب، فرهنگ زبانی، جنسیت، گروه‌های سنی، مقوله‌های اقتصادی و فرهنگی و غیره مورد مطالعه قرار گیرد (سینها، ۲۰۱۹: ۳). سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر نظیر آن، شکل مرکب کیفیت محیط زندگی و تغییرات آن را تعیین می‌کند. کیفیت زندگی در محیط شهری دربرگیرنده ابعاد روانی است که شاخص‌هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را دربرمی‌گیرد و در برخی موارد رضایت اجتماعی نیز نامیده می‌شود (سیف‌الدینی، ۱۳۸۱: ۵۶).

نظریه‌ها و رویکردهای کیفیت محیط شهری

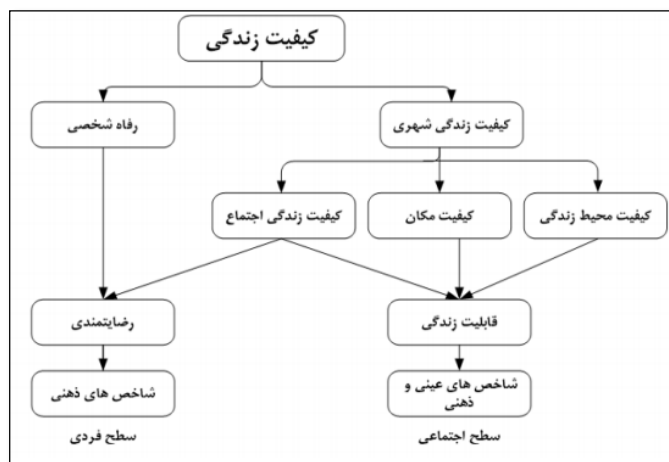
توجه دانش جغرافیا به کیفیت محیط زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دهه ۱۹۶۰ برمی‌گردد. اسمیت^۳ اولین جغرافیدانی بود که درباره کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد. این جغرافیدان برای بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی ذهنی و مقایسه عینی استفاده کرده است (جاجرمی و کلکته، ۱۳۸۵: ۷). از دهه ۱۹۶۰ میلادی، جامعه انسانی با مسائل بزرگی همچون آلودگی‌های زیست‌محیطی، آسیب‌های اجتماعی، نابرابری فرصت‌های زندگی، حاشیه‌ای شدن گروه‌های اجتماعی به‌ویژه گروه‌های مهاجر، و تحرکات نزولی درون‌شهری بر اثر فقر و ریسک‌های متعدد اجتماعی روبه‌رو بوده است. از لحاظ

۱. Sinha

۲. Bedi

۳. Smith

تاریخی، مطالعات کیفیت زندگی به بررسی شاخص‌های عینی منعکس‌کننده شرایط انسانی مانند داده‌های شغلی، بروز مرگ‌ومیر و عوارض و میزان جرم و جنایت تمایل داشته‌اند. این مطالعات در طول جنبش شاخص‌های اجتماعی در دهه ۱۹۷۰ راه اندازی شد (مارانس^۱ و استیمسون^۲، ۲۰۱۱). دو رویکرد برای تحقیق درباره کیفیت زندگی وجود دارد: اولی شامل نظارت بر کیفیت زندگی از طریق مجموعه‌ای از شاخص‌ها در طول زمان از داده‌های فضایی با استفاده از منابع رسمی، مانند سرشماری‌ها، و مربوط به کیفیت زندگی/کیفیت درک شده، مثلاً سطح درآمد خانوار، نرخ جرم و جنایت، سطح آلودگی و هزینه‌های مسکن است (جدول ۴)؛ دومی شامل مدل‌سازی روابط بین ویژگی‌های محیط شهری و اندازه‌گیری‌های ارزیابی ذهنی افراد از حوزه‌های کیفیت زندگی، از جمله رضایت آنها از پدیده‌های خاص و از زندگی به عنوان یک کل است. این رویکرد معمولاً شامل داده‌هایی است که از طریق روش‌های تحقیق پیمایشی جمع‌آوری شده و با استفاده از تکنیک‌هایی مانند تحلیل رگرسیون یا مدل‌های معادلات ساختاری تحلیل می‌شوند (مارانز، ۲۰۱۵؛ ۲۰۱۲: ۱۱).

شکل ۲. مؤلفه‌های سازنده کیفیت زندگی

۱. Marans

۲. Stimson

منبع: (لونت^۱، ۲۰۰۶، ص. ۴؛ به نقل از باقریان و دیگران، ۱۴۰۲، ص. ۱۳۴)
 جدول ۴. مؤلفه‌ها و شاخص‌های کیفیت محیط شهری. منبع: (پیشینه پژوهش)

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
زیست محیطی	وضعیت آلودگی‌های صوتی در شهر، وضعیت آلودگی‌های هوا در شهر، وضعیت آلودگی‌های بصری در شهر؛ وضعیت نظافت و پاکیزگی شهری
کالبدی	وضعیت سیمای شهری، فرم، هندسه، نظم، هماهنگی، تنوع ابعاد، موقعیت و دسترسی‌ها، مشکلات و موانع تحرکات، وضعیت ایمنی سازه‌های شهری، تمرکززدایی در توزیع خدمات در سطح شهر
مدیریت شهری	سیاست‌های مدیریت شهری برای دستیابی به عدالت، خدمات شهری و تأکید بر موضوع دسترسی به خدمات، زیربنایی و روبنایی شهر، شهر هوشمند
حمل و نقل	وسایل حمل و نقل عمومی، وضعیت معابر، حجم ترافیک
اجتماعی	میزان امنیت زنان در محله، میزان امنیت کودکان در محله، میزان اعتماد به همسایگان، میزان علاقمندی به محله در بین ساکنان

یافته‌های پژوهش

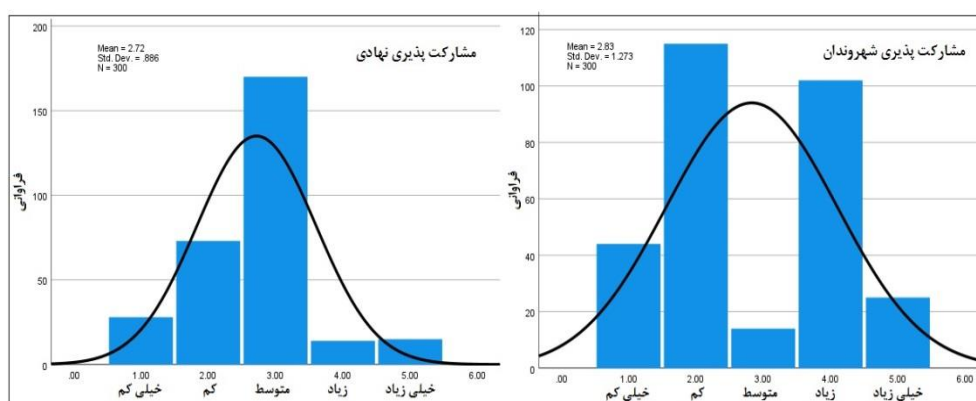
برای بررسی وضعیت شاخص‌های مشارکت اجتماعی در مناطق منتخب شهر مشهد با استفاده از پرسشنامه و نظر کارشناسان ۱۱ پرسش در دو حوزه مشارکت‌پذیری نهادی و مشارکت‌پذیری شهروندان طراحی شد. نتایج حاصل از این بررسی در مجموع مناطق منتخب و هر کدام به تفکیک، به شرح ذیل است:

توزیع کلی شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق منتخب شهر مشهد

نتایج حاصل از نظر پرسش‌شوندگان درباره وضعیت کلی شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق منتخب شهر مشهد نشان می‌دهد که حدود ۹۰ درصد پرسش‌شوندگان مشارکت‌پذیری نهادی را مطلوب نمی‌دانند. این در حالی است که مطلوب نبودن مشارکت‌پذیری شهروندان از نظر آن‌ها حدود ۵۸ درصد است (جدول ۵ و شکل ۳).

جدول ۵. توزیع کلی شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق منتخب شهر مشهد. منبع: (یافته‌های پژوهش)

	مشارکت‌پذیری نهادی			مشارکت‌پذیری شهروندان		
	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی نامطلوب	۲۸	۹/۳	۹/۳	۴۴	۱۴/۷	۱۴/۷
نامطلوب	۷۳	۲۴/۳	۳۳/۷	۱۱۵	۳۸/۳	۵۳
متوسط	۱۷۰	۵۶/۷	۹۰/۳	۱۴	۴/۷	۵۷/۷
مطلوب	۱۴	۴/۷	۹۵	۱۰۲	۳۴	۹۱/۷
کاملاً مطلوب	۱۵	۵	۱۰۰	۲۵	۸/۳	۱۰۰
جمع	۳۰۰	۱۰۰		۳۰۰	۱۰۰	

شکل ۳. توزیع کلی شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق منتخب شهر مشهد. منبع: (یافته‌های پژوهش)

توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق منتخب شهر مشهد به تفکیک همان‌طور که در جدول (۶) و شکل (۴) مشاهده می‌شود، توزیع شاخص مشارکت‌پذیری نهادی در سه منطقه (۱، ۵ و ۱۱) با کمی تفاوت تقریباً یکسان و نامطلوب است. ساکنان منطقه ۵ کمی وضعیت بهتری دارند. مناطق ۱ و ۱۱ شباهت بیشتری با هم دارند و به نسبت منطقه ۵ مشارکت‌پذیری

پایین‌تری را نشان می‌دهند. توزیع شاخص مشارکت شهروندان در سه منطقه (۱، ۵ و ۱۱) هم با کمی تفاوت تقریباً یکسان است ولی به نسبت شاخص مشارکت‌پذیری نهادی وضعیت بهتر است. ساکنان منطقه ۵ در این زمینه هم وضعیت بهتری (حدود ۵۱ درصد مطلوبیت) دارند. مناطق ۱ و ۱۱ هم شباهت بیشتری با هم دارند و به نسبت منطقه ۵ مشارکت‌پذیری پایین‌تری را نشان می‌دهند. درباره شاخص مشارکت شهروندان، پایین‌ترین مطلوبیت مربوط به منطقه ۱ است.

جدول ۶. توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق منتخب شهر مشهد به تفکیک

	مشارکت‌پذیری نهادی				مشارکت‌پذیری شهروندان			
	منطقه ۱	منطقه ۵	منطقه ۱۱	جمع	منطقه ۱	منطقه ۵	منطقه ۱۱	جمع
خیلی کم	۱۰	۸	۱۰	۲۸	۱۹	۱۰	۱۵	۴۴
کم	۲۶	۲۰	۲۷	۷۳	۴۱	۳۳	۴۱	۱۱۵
متوسط	۵۷	۵۵	۵۸	۱۷۰	۷	۶	۱	۱۴
زیاد	۴	۶	۴	۱۴	۲۸	۳۹	۳۵	۱۰۲
خیلی زیاد	۳	۱۱	۱	۱۵	۵	۱۲	۸	۲۵
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۳۰۰

منبع: (یافته‌های پژوهش)

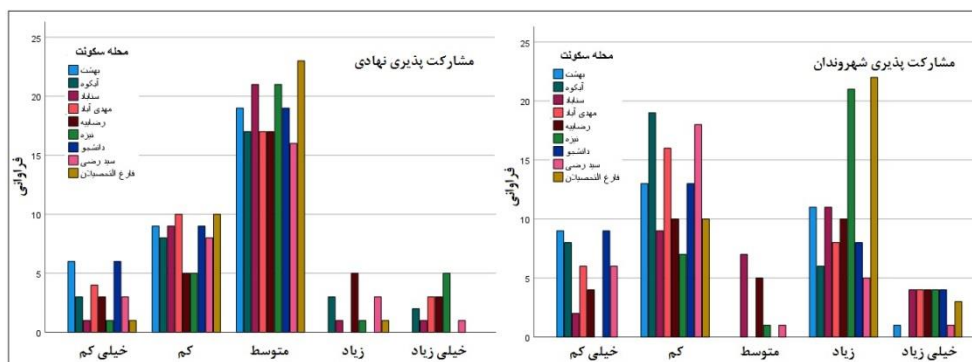
شکل ۴. توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق منتخب شهر مشهد. منبع: (یافته‌های پژوهش)

توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در محله‌ها در مناطق منتخب شهر مشهد
 جدول (۷) و شکل (۵) شاخص مشارکت‌پذیری در محله‌ها در سه منطقه منتخب را نشان می‌دهد.
 در سطح محله‌ها، مشارکت‌پذیری همان وضعیت را در کل منطقه دارد. در این سطح از مطالعه، محله رضاییه در منطقه ۵ در مشارکت‌پذیری نهادی و محله‌های فارغ‌التحصیلان در منطقه ۱۱ و نیزه در منطقه ۵، وضعیت مشارکت‌پذیری شهروندی بهتری را نشان می‌دهند.

جدول ۷. توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در محله‌ها در مناطق منتخب شهر مشهد.

شاخص	میزان	محله سکونت									
		منطقه ۱			منطقه ۵			منطقه ۱۱			
		بهشت	آبکوه	سناباد	مهدی آباد	رضاییه	نیزه	دانشجو	سید رضی	فارغ التحصیلان	
مشارکت پذیری نهادی	خیلی کم	۶	۳	۱	۴	۳	۱	۶	۳	۱	۲۸
	کم	۹	۸	۹	۱۰	۵	۵	۹	۸	۱۰	۷۳
	متوسط	۱۹	۱۷	۲۱	۱۷	۱۷	۲۱	۱۹	۱۶	۲۳	۱۷۰
	زیاد	۰	۳	۱	۰	۵	۱	۰	۳	۱	۱۴
	خیلی زیاد	۰	۲	۱	۳	۳	۵	۰	۱	۰	۱۵
	جمع	۳۴	۳۳	۳۳	۳۴	۳۳	۳۳	۳۴	۳۱	۳۵	۳۰۰
مشارکت پذیری شهروندان	خیلی کم	۹	۸	۲	۶	۴	۰	۹	۶	۰	۴۴
	کم	۱۳	۱۹	۹	۱۶	۱۰	۷	۱۳	۱۸	۱۰	۱۱۵
	متوسط	۰	۰	۷	۰	۵	۱	۰	۱	۰	۱۴
	زیاد	۱۱	۶	۱۱	۸	۱۰	۲۱	۸	۵	۲۲	۱۰۲
	خیلی زیاد	۱	۰	۴	۴	۴	۴	۴	۱	۳	۲۵
	جمع	۳۴	۳۳	۳۳	۳۴	۳۳	۳۳	۳۴	۳۱	۳۵	۳۰۰

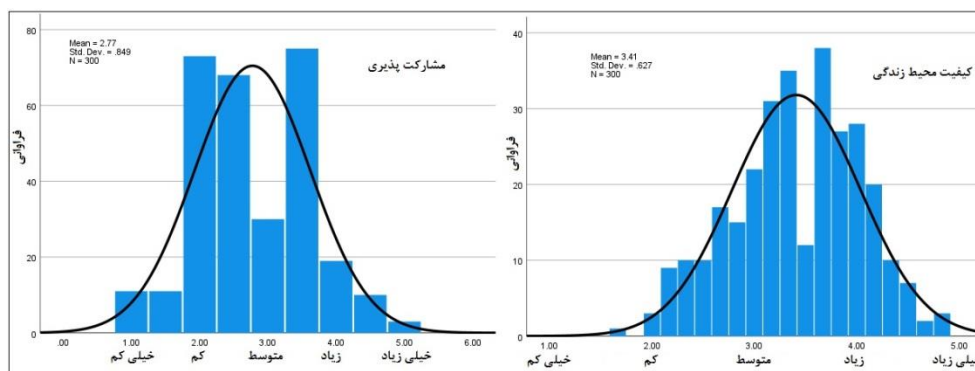
منبع: (یافته‌های پژوهش)

شکل ۵. توزیع شاخص‌های مشارکت پذیری در محله‌ها در مناطق منتخب شهر مشهد.

منبع: (یافته‌های پژوهش)

توزیع کلی شاخص‌های مشارکت پذیری و کیفیت محیط زندگی در مناطق منتخب شهر مشهد شکل (۶) وضعیت کلی شاخص‌های مشارکت‌پذیری و کیفیت محیط زندگی در مناطق منتخب شهر مشهد را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود میانگین شاخص مشارکت‌پذیری $2/77$ با انحراف معیار $0/849$ است که نشان‌دهنده وضعیت نامطلوب مشارکت‌پذیری ساکنان مناطق از نظر پرسش‌شوندگان است. همچنین، وضعیت شاخص کیفیت محیط زندگی در مناطق منتخب شهر مشهد با استفاده از پرسشنامه و نظر کارشناسان با ۳۲ سوال در شش حوزه کالبدی، اقتصادی، حمل‌ونقل، اجتماعی، نهادی و زیست‌محیطی در شکل (۶) نشان می‌دهد که میانگین شاخص‌ها $3/41$ با انحراف معیار $0/627$ است که نشان‌دهنده وضعیت مطلوب کیفیت محیط زندگی در مناطق منتخب شهر مشهد از نظر پرسش‌شوندگان است.

شکل ۶. توزیع کلی شاخص‌های مشارکت‌پذیری و کیفیت محیط زندگی در مناطق منتخب شهر مشهد
منبع: (یافته‌های پژوهش)

آزمون میانگین توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری

در مورد وضعیت شاخص‌های مورد استفاده که در طیف لیکرت ارزش‌گذاری شده‌اند، از آزمون تی استیودنت برای میانگین تک نمونه‌ای با اندازه آزمون ۳ استفاده می‌شود. در فرض صفر آزمون، میانگین برابر یا بیشتر از ۳ است. در فرض مقابل، مقدار میانگین کمتر از ۳ (مشارکت پایین) است. بنابر یافته‌های توصیفی برای شاخص‌ها و نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول (۸)، می‌توان بیان کرد که با ۹۵ درصد اطمینان، فرض صفر رد شده و فرض مقابل مورد تأیید است.

جدول ۸. آزمون میانگین تی تک نمونه‌ای برای توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری

Test Value = 3						شاخص
95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig.	df	t	
Upper	Lower					
-۰/۱۸۳	-۰/۳۸۴	-۰/۲۸۳	۰/۰۰۰	۲۹۹	-۵/۵۳۷	مشارکت پذیری نهادها
-۰/۰۲۵	-۰/۳۱۵	-۰/۱۷	۰/۰۲۱	۲۹۹	-۲/۳۱۴	مشارکت شهروندان
-۰/۱۳	-۰/۳۲۳	-۰/۲۲۷	۰/۰۰۰	۲۹۹	-۴/۶۲۴	مشارکت پذیری

منبع: (یافته‌های پژوهش)

آزمون تفاوت میانگین توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌ها

برای این آزمون از آنالیز واریانس یک طرفه (ANOVA) استفاده می‌شود. در این آزمون، در فرض صفر میانگین مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌ها (با کیفیت محیط زندگی متفاوت) یکسان است. در فرض مقابل میانگین مشارکت‌پذیری در حداقل دو منطقه یا دو محله متفاوت است. با توجه به مقدار پی ویو در مورد توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در جداول (۹ و ۱۰) که کمتر از پنج صدم است، فرض صفر می‌تواند رد شود. مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌ها با کیفیت محیط زندگی متفاوت یکسان نیست.

جدول ۹. آزمون تفاوت میانگین (ANOVA) توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق

Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares	تفاوت	شاخص
۰/۰۱۷	۴/۱۱	۳/۱۶	۲	۶/۳۲۷	بین مناطق	مشارکت‌پذیری نهاده‌ها
		۰/۷۷	۲۹۷	۲۲۸/۵۹	درون مناطق	
			۲۹۹	۲۳۴/۹۱۷	کل	
۰/۰۱۷	۴/۱۴	۶/۵۷	۲	۱۳/۱۴	بین مناطق	مشارکت شهروندان
		۱/۵۸۶	۲۹۷	۴۷۱/۱۹	درون مناطق	
			۲۹۹	۴۸۴/۳۳	کل	
۰/۰۰۲	۶/۲۶	۴/۳۶۱	۲	۸/۷۲۲	بین مناطق	مشارکت‌پذیری
		۰/۶۹۷	۲۹۷	۲۰۶/۸۶۵	درون مناطق	
			۲۹۹	۲۱۵/۵۸۷	کل	

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۱۰. آزمون تفاوت میانگین توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در محله‌ها

Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares		
۰/۰۰۸	۲/۶۷۱	۲/۰۰۹	۸	۱۶/۰۷۲	بین محله‌ها	مشارکت‌پذیری نهاده‌ها
		۰/۷۵۲	۲۹۱	۲۱۸/۸۴۴	درون محله‌ها	
			۲۹۹	۲۳۴/۹۱۷	کل	

Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares		
۰/۰۰۰	۷/۱۱۹	۹/۹۱۰	۸	۷۹/۲۷۶	بین محله‌ها	مشارکت شهروندان
		۱/۳۹۲	۲۹۱	۴۰۵/۰۵۴	درون محله‌ها	
			۲۹۹	۴۸۴/۳۳	کل	
۰/۰۰۰	۶/۶۰۱	۴/۱۳۹	۸	۳۳/۱۱۳	بین محله‌ها	مشارکت پذیری
		۰/۶۲۷	۸	۱۸۲/۴۷۴	درون محله‌ها	
			۲۹۱	۲۱۵/۵۸۷	کل	

منبع: (یافته‌های پژوهش)

پس از تأیید وجود تفاوت بین میانگین توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌ها (با کیفیت محیط زندگی متفاوت)، برای مشخص شدن منطقه‌ها و محله‌های متفاوت با هم، از آزمون تعقیبی حداقل اختلاف معنی‌دار (LSD) استفاده می‌شود. با توجه به نتایج آزمون و پی ویو کمتر از پنج صدم، منطقه ۵ با دو منطقه ۱ و ۱۱ در شاخص‌های مشارکت‌پذیری تفاوت دارد (جدول ۱۱). این تفاوت بین محله‌ها بیشتر دیده می‌شود (جدول ۱۲).

جدول ۱۱. آزمون مقایسه‌های چندگانه برای تفاوت میانگین توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری منطقه‌ها

95% Confidence Interval		Sig.	Std. Error	Mean Difference (I-J)	منطقه (J)	منطقه (I)
Upper Bound	Lower Bound					
-۰/۱۶۲۷	-۰/۶۲۷۳	۰/۰۰۱	۰/۱۱۸۰۳	-۰/۳۹۵*	منطقه ۵	منطقه ۱
۰/۱۵۲۳	-۰/۳۱۲۳	۰/۴۹۸	۰/۱۱۸۰۳	-۰/۰۸	منطقه ۱۱	
۰/۶۲۷۳	۰/۱۶۲۷	۰/۰۰۱	۰/۱۱۸۰۳	۰/۳۹۵ *	منطقه ۱	منطقه ۵
۰/۵۴۷۳	۰/۰۸۲۷	۰/۰۰۸	۰/۱۱۸۰۳	۰/۳۱۵ *	منطقه ۱۱	
۰/۳۱۲۳	-۰/۱۵۲۳	۰/۴۹۸	۰/۱۱۸۰۳	۰/۰۸	منطقه ۱	منطقه ۱۱
-۰/۰۸۲۷	-۰/۵۴۷۳	۰/۰۰۸	۰/۱۱۸۰۳	-۰/۳۱۵*	منطقه ۵	

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۱۲. آزمون مقایسه‌های چندگانه برای تفاوت میانگین توزیع شاخص‌های مشارکت‌پذیری در محله‌ها منبع:
(یافته‌های پژوهش)

متغیر وابسته	محل (I) سکونت	محل (J) سکونت	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Upper Bound	Lower Bound
مشارکت‌پذیری	بهشت	سناباد	-.054323*	.019351	.0005	-.01624	-.09241
		رضاییه	-.057353*	.019351	.0003	-.01927	-.09544
		نیزه	-.096747*	.019351	.0000	-.05866	-.13483
		فارغ التحصیلان	-.077353*	.019068	.0000	-.02982	-.10488
	آبکوه	سناباد	-.051515*	.019494	.0009	-.01315	-.08988
		رضاییه	-.054545*	.019494	.0005	-.01618	-.09291
		نیزه	-.093939*	.019494	.0000	-.05557	-.13231
		فارغ التحصیلان	-.074545*	.019219	.0001	-.02673	-.10236
	سناباد	بهشت	.054323*	.019351	.0005	.09241	.01624
		آبکوه	.051515*	.019494	.0009	.08988	.01315
		نیزه	.042424*	.019494	.0003	.08079	.00406
		دانشجو	.049911*	.019351	.0001	.088	.01183
		سید رضی	.048583*	.019806	.0015	.08756	.00966
	مهدی آباد	نیزه	-.074688*	.019351	.0000	-.0366	-.11277
		فارغ التحصیلان	-.045294*	.019068	.0018	-.00777	-.08282
	رضاییه	بهشت	.057353*	.019351	.0003	.09544	.01927
		آبکوه	.054545*	.019494	.0005	.09291	.01618
		نیزه	-.039394*	.019494	.0044	-.0103	-.07776
		دانشجو	.052941*	.019351	.0007	.09103	.01486
		سید رضی	.051613*	.019806	.0001	.09059	.01263
	نیزه	بهشت	.096747*	.019351	.0000	.13483	.05866
		آبکوه	.093939*	.019494	.0000	.13231	.05557
		سناباد	.042424*	.019494	.0003	.08079	.00406
		مهدی آباد	.074688*	.019351	.0000	.11277	.0366
		رضاییه	.039394*	.019494	.0044	.07776	.0103
		دانشجو	.092335*	.019351	.0000	.13042	.05425
		سید رضی	.091007*	.019806	.0000	.12999	.05202

95% Confidence Interval		Sig.	Std. Error	Mean Difference(I-J)	محلہ سکونت(J)	محلہ سکونت(I)	متغیر وابستہ
Upper Bound	Lower Bound						
-۰/۱۱۸۳	-۰/۸۸	۰/۰۱	۰/۱۹۳۵۱	-۰/۴۹۹۱۱*	سناباد	دانشجو	
-۰/۱۴۸۶	-۰/۹۱۰۳	۰/۰۰۷	۰/۱۹۳۵۱	-۰/۵۲۹۴۱*	رضاییہ		
-۰/۵۴۲۵	-۱/۳۰۴۲	۰/۰۰۰	۰/۱۹۳۵۱	-۰/۹۲۳۳۵*	نیزہ		
-۰/۲۵۴۱	-۰/۱۰۰۴۷	۰/۰۰۱	۰/۱۹۰۶۸	-۰/۶۲۹۴۱*	فارغ التحصیلان		
-۰/۰۹۶	-۰/۸۷۵۶	۰/۰۱۵	۰/۱۹۸۰۶	-۰/۴۸۵۸۳*	سناباد	سید رضی	
-۰/۱۲۶۳	-۰/۹۰۵۹	۰/۰۱	۰/۱۹۸۰۶	-۰/۵۱۶۱۳*	رضاییہ		
-۰/۵۲۰۲	-۱/۲۹۹۹	۰/۰۰۰	۰/۱۹۸۰۶	-۰/۹۱۰۰۷*	نیزہ		
-۰/۲۳۱۷	-۱/۰۰۰۵	۰/۰۰۲	۰/۱۹۵۳	-۰/۶۱۶۱۳*	فارغ التحصیلان		
۱/۰۴۸۸	۰/۲۹۸۲	۰/۰۰۰	۰/۱۹۰۶۸	۰/۶۱۳۵۳*	بهشت	فارغ التحصیلان	
۱/۰۲۳۶	۰/۲۶۷۳	۰/۰۰۱	۰/۱۹۲۱۴	۰/۶۴۵۴۵*	آبکوه		
۰/۸۲۸۲	۰/۰۷۷۷	۰/۰۱۸	۰/۱۹۰۶۸	۰/۴۵۲۹۴*	مهدی آباد		
۱/۰۰۴۷	۰/۲۵۴۱	۰/۰۰۱	۰/۱۹۰۶۸	۰/۶۲۹۴۱*	دانشجو		
۱/۰۰۰۵	۰/۲۳۱۷	۰/۰۰۲	۰/۱۹۵۳	۰/۶۱۶۱۳*	سید رضی		

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

آزمون رابطه توزیع شاخص‌های کیفیت محیط شهری با مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌ها

یکی دیگر از پرسش‌های تحقیق، ارتباط شاخص‌های کیفیت محیط شهری با میزان مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌های کلان‌شهر مشهد است. برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن استفاده می‌شود. باتوجه به نتایج آزمون در جدول (۱۳)، و پی‌ویو کمتر از پنج‌صدم، می‌توان گفت که شاخص‌های کیفیت محیط شهری با میزان مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌های کلان‌شهر مشهد ارتباط دارند.

جدول ۱۳. آزمون رابطه توزیع شاخص‌های کیفیت محیط شهری با مشارکت‌پذیری در مناطق و محله‌ها

مشارکت‌پذیری		کیفیت محیط شهری		
مشارکت‌پذیری	۳۰۰	۰/۰۰۰	۱	Correlation Coefficient
				Sig. (2-tailed)
				N
مشارکت‌پذیری	۳۰۰	۰/۰۰۰	۱	Correlation Coefficient
				Sig. (2-tailed)
				N

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

منبع: (یافته‌های پژوهش)

نتیجه‌گیری

مشارکت نهادها و شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرایی، نقشی اساسی در ارتقای کیفیت زندگی، افزایش کارآمدی و اثربخشی نهادها، و نیل به توسعه پایدار ایفا می‌کند. شهروندان با مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری، می‌توانند نیازها، خواسته‌ها و ایده‌های خود را به‌طور مستقیم به گوش مسئولین برسانند. این امر به افزایش حس تعلق خاطر شهروندان به جامعه و افزایش اعتماد آنها به نهادها منجر می‌شود. همچنین، شهروندان می‌توانند با نظارت بر عملکرد نهادها و ارائه بازخورد، به ارتقای کیفیت خدمات ارائه شده توسط نهادها کمک کنند. این امر به افزایش کارآمدی و پاسخگویی نهادها منجر می‌شود. سطوح مشارکت نهادها و شهروندان در مناطق مختلف، به عوامل متعددی مانند وضعیت اقتصادی-اجتماعی، تراکم جمعیت، سطح تحصیلات، و دسترسی به امکانات بستگی دارد. در مناطق با سطح مشارکت بالا، نهادها و شهروندان از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های بالایی برای مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرایی برخوردار هستند. این امر به نوبه خود، به ارتقای کیفیت زندگی، افزایش کارآمدی و اثربخشی نهادها، و نیل به توسعه پایدار در این مناطق کمک می‌کند. در مناطق با سطح مشارکت پایین، نهادها و شهروندان با چالش‌های متعددی برای مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرایی روبه‌رو هستند. این امر می‌تواند به بروز مشکلاتی مانند عدم

پاسخگویی برنامه‌ها به نیازهای واقعی مردم، ناکارآمدی در حل مسائل و مشکلات، و کاهش کیفیت زندگی در این مناطق منجر شود.

نتایج این پژوهش با یافته‌های تحقیقات لاند اورگی و همکاران (۲۰۲۵) در دو مطالعه موردی از اروپا و نقش مشارکت شهروندان در تحول به سوی شهرهای هوشمند شهروندمحور، خیمنز-کالدرا و همکاران (۲۰۲۴) و نقش محوری مشارکت در فعالیت‌ها برای افزایش کیفیت زندگی شهروندان، طاهری نصرآبادی و همکاران (۲۰۲۳) و تأثیر مشارکت عمومی در حفاظت از محیط زیست شهری، العمودی و همکاران (۲۰۲۳) ارتباط بین سطح مشارکت شهروندان و توانمندسازی آن‌ها در شهرهای پایدار هوشمند همسو است. همچنین تأییدی بر تحقیقات استادعلی عسکری و همکاران (۲۰۲۱) و برنامه‌ریزی شهری براساس شهرسازی مشارکتی و مشارکت شهروندان، سلیمانی مقدم و کریمی نسب (۱۴۰۴) و نقش شهرداری در بهبود کیفیت محیط زندگی شهروندان، اسلامی و همکاران (۱۴۰۳) تغییر در مقیاس و اندازه شهرها و تغییر در ادراک افراد از مفهوم کیفیت زندگی، کازرانی و همکاران (۱۳۹۹) برای تقویت مشارکت‌پذیری در محلات برای دستیابی به رشد هوشمند، سیفی‌الدینی و همکاران (۱۳۹۷) مشارکت شهروندی و رابطه آن با تکالیف و رضایتمندی شهروندان، ملکشاهی و همکاران (۱۳۹۷) ارتباط مشارکت شهروندان در مدیریت شهری با میزان مشارکت شهروندان، به لحاظ جایگاه مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری محیط‌های شهری است.

بنابراین باتوجه به تفاوت‌های موجود در سطوح مشارکت نهادها و شهروندان در مناطق مختلف، اتخاذ رویکردهای سیاست‌گذاری متناسب با شرایط هر منطقه ضروری است. در مناطق با سطح مشارکت بالا لازم است با تقویت نهادهای مدنی و تشویق و حمایت از مشارکت مردم، سطح مشارکت را حفظ و ارتقا داد. همچنین، لازم است با ایجاد زمینه‌های لازم برای تبادل نظر و گفتگوی بین نهادها و شهروندان، از ظرفیت‌های موجود برای حل مسائل و مشکلات و نیل به توسعه پایدار استفاده کرد. در مناطق با سطح مشارکت پایین، لازم است با رفع موانع و چالش‌های موجود برای مشارکت نهادها و شهروندان، زمینه‌های لازم را برای افزایش مشارکت آنها فراهم کرد. این امر

می‌تواند از طریق اقداماتی مانند آموزش و توانمندسازی نهادها و شهروندان، ترویج فرهنگ مشارکت، و ایجاد بسترهای قانونی و سازمانی مناسب برای مشارکت انجام شود. مشارکت نهادها و شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرایی، امری ضروری برای ارتقای کیفیت زندگی، افزایش کارآمدی و اثربخشی نهادها، و نیل به توسعه پایدار است. با اتخاذ رویکردهای سیاست‌گذاری مناسب، می‌توان به افزایش سطح مشارکت در همه مناطق و نیل به جامعه‌ای توسعه‌یافته و پویا دست یافت.

پیشنهادهای

- پیشنهادهای قابل ارائه در راستای این رویکردها به ترتیب ذیل ارائه می‌شود:
- برگزاری همایش‌ها، کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای نهادها و شهروندان در زمینه حقوق، وظایف و نحوه مشارکت در طرح‌های مربوط به محیط شهری.
 - استفاده از رسانه‌های مختلف برای ترویج فرهنگ مشارکت و ایجاد بسترهای مناسب برای مشارکت نهادها و شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و اجرایی.
 - تشکیل شوراهای محلی و منطقه‌ای با حضور نمایندگان نهادها و شهروندان برای بحث و تبادل نظر در مورد مسائل و مشکلات و اثرات طرح‌ها بر کیفیت محیط شهری و ایجاد زمینه‌های لازم برای همکاری و تعامل بین سازمان‌های مردم‌نهاد و نهادهای دولتی.
 - طراحی و اجرای نظام رصد و پایش برای جمع‌آوری اطلاعات در مورد سطح مشارکت نهادها و شهروندان در محله‌ها و مناطق مختلف.
 - حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در زمینه‌های مختلف و ایجاد زمینه‌های لازم برای همکاری و تعامل بین این سازمان‌ها و نهادهای دولتی.
 - برگزاری جلسات عمومی در محلات مختلف شهر برای بحث در مورد مسائل مربوط به محیط شهری و جمع‌آوری نظرات مردم.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیم و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش آن‌ها را یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقاله را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

کتابنامه

۱. آنامراندنژاد، ر.؛ دیوسالار، ا.؛ و میرابی، ص. (۱۳۹۵). بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی مورد شناسی: قائم‌شهر. *جغرافیا و آمایش شهری منطقه/ای*، ۶(۲۰): ۹۵-۱۰۸.
doi: 10.22111/gaij.2016.2694
۲. ارجمند نیا، ا. (۱۳۸۰). سازمان‌های غیر دولتی راهبرد مشارکت سازمان یافته. *مدیریت شهری*، ۲(۵): ۳۳-۲۸.
۳. اسدپور، ع.؛ انتظاری، ع.؛ و احمدی آهنگ، ک. (۱۳۹۷). مشارکت اجتماعی رسمی و غیررسمی و عوامل مؤثر بر آن مطالعه موردی: شهرستان آمل. *جامعه‌شناسی کاربردی*. ۲۹ (۳): ۸۶-۶۷.
۴. اسدی، ی.؛ جلوخانی نیارکی، م.؛ و عزیزی مند، ک. (۱۳۹۹). بررسی کیفیت محیط زیست زندگی شهری با استفاده از تحلیل چندمعیاره مکانی (مطالعه موردی: منطقه ۶ تهران). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۲۵(۱): ۳۸۳-۳۶۷.
doi: 10.22059/jhgr.2020.288508.1008003
۵. اسلامی، آ.؛ شکوهی بیدهندی، م. ص.؛ و جلیلی صدرآباد، س. (۱۴۰۳). بررسی تطبیقی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی با توجه مقیاس شهرها مطالعه موردی: شهرهای تهران، قزوین و ضیاءآباد. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۲۶(۴): ۶۸-۴۹.
doi: 10.22059/jhgr.2023.354231.1008579

۷. اکبری، ح. (۱۳۹۵) گزارش پژوهشی "شناسایی آسیب‌ها و ناهنجاری‌های شهری مشهد به تفکیک محلات شهری". شهرداری مشهد.
۸. بخشی، ق؛ مؤمنی، ف؛ و محمدی، ت. (۱۴۰۲). بررسی تحولات اندیشه‌ای پیرامون ارتباط و اثرات متقابل نابرابری و رشد و دلالت‌های آن برای اقتصاد ایران. مجلس و راهبرد. ۳۰ (۱۱۳) ۱۰۱-۱۳۷. doi: 10.22034/mr.2021.4790.4646
۹. باقریان، خ؛ حسینی، س. ه؛ و سلمانی‌مقدم، م. (۱۴۰۲). تحلیل تفاوت‌های فضایی کیفیت زندگی در بافت‌های شهری نوشهر. تداوم و تغییر اجتماعی، ۲ (۱): ۱۵۰-۱۲۹. doi: 10.22034/jscc.2022.2769
۱۰. بسطامی‌نژاد، م؛ طالب‌پور، ا؛ و میرزایی، خ. (۱۴۰۰). معماری توسعه نیافتگی ایران از دیدگاه صاحب‌نظران علوم اجتماعی. علوم اجتماعی. ۱۵ (۲): ۴۶-۲۱. <https://sanad.iau.ir/Journal/ssq/Article/1036212>
۱۱. بنی‌عامریان، ح؛ عندلیب، ع. و جهان‌شاه‌لو، ل. (۱۴۰۰). تأثیرات توسعه شهری بر گسترش ابعاد فرسودگی بافت‌های تاریخی، مورد مطالعاتی: محله فیض آباد شهر کرمانشاه. معماری و شهرسازی آرمان شهر. ۱۴ (۳۶): ۲۰۳-۱۸۹. doi: 10.22034/aud.2020.230533.2206
۱۲. پسندیده، ی؛ ودیعه، س؛ و ساعی ارسبی، ا. (۱۴۰۰). ارزیابی تأثیر شاخص‌های کیفیت محیط زندگی بر سلامت اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان شهر مشهد). علوم جغرافیایی (جغرافیای کاربردی). ۱۷ (۳۵): ۱۹-۱. <https://sanad.iau.ir/Journal/geographic/Article/918695>
۱۳. جاجرمی، ک. و کلکته، ا. (۱۳۸۵). سنجش وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان مطالعه موردی: گنبد قابوس. جغرافیا و توسعه، ۴ (۸): ۱۸-۵. doi: 10.22111/gdij.2006.3783
۱۴. سلیمانی مقدم، ه. و کریمی نسب، ن. (۱۴۰۴). بررسی نقش شهرداری در بهبود کیفیت محیط زندگی شهروندان (مطالعه موردی: منطقه ۹ شهرداری مشهد). جغرافیا و روابط انسانی. ۷ (۴): ۴۵۰-۴۲۹. doi: 10.22034/gahr.2025.524388.2481

۱۵. سیف‌الدینی، ف؛ نادری م.، رمضانعلی؛ احمدی، م.؛ و زارعی، م. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل مشارکت شهروندی و رابطه آن با تکالیف و رضایتمندی شهروندان در شهر جدید گلبهار (با تأکید بر مشارکت در کاربری اراضی). *شهر پایدار*، ۱(۳): ۳۵-۴۹. doi: 10.22034/jsc.2018.88515
۱۶. سیف‌الدینی، ف (۱۳۸۱). *مبانی برنامه ریزی شهری*. نشر آبیژ، تهران.
۱۷. شهرداری مشهد (۱۴۰۲). *سامانه زیرساخت داده های مکانی*. SDI.Mashhad.ir.
۱۸. شهرداری مشهد (۱۳۹۵). *گزارش پژوهشی "شناسایی آسیب‌ها و ناهنجاری‌های شهری مشهد به تفکیک محلات شهری"*. مجری دکتر ح. اکبری.
۱۹. شیعه، ا؛ اصلانی، ا؛ و اصلانی، م. (۱۳۹۶). رویکرد شهروندی فضایی؛ چهارچوبی برای مشارکت شهروندان در فرآیندهای برنامه‌ریزی شهری. *کاربرد سیستم اطلاعات جغرافیایی و سنجش از دور در برنامه‌ریزی*. ۸(۳): ۶۵-۴۷. <https://sanad.iau.ir/Journal/gisrs/Article/934626>
۲۰. علوی تبار، ع. (۱۳۷۹). *بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها*، جلد اول، انتشارات سازمان شهرداری های کشور، تهران.
۲۱. صفایی پور، م؛ امیری‌فهلپانی، م. ذ؛ و دنان، ک. (۱۴۰۰). چالش‌های پیش روی شهرنشینی نامتعادل در ایران فصلنامه جغرافیایی سرزمین. ۱۸(۷۲): ۶۰-۴۱. <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823199>
۲۲. فصیحی، ح.. (۱۳۹۹). *ارزیابی کیفیت محیط زندگی شهری در باقرشهر تهران*. پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۱۱(۲۱): ۹۰-۷۷. doi: 10.30473/grup.2020.7473
۲۳. قاسمی سیانی، م؛ قاسمی، ا؛ و حیدری، ح. (۱۳۹۹). تدوین چارچوب مفهومی برنامه‌ریزی مشارکتی محله محور در شهرهای ایرانی؛ مطالعه موردی: محله‌های سیروس، جوادیه و هفت‌چنار شهر تهران. *مطالعات شهر ایرانی-اسلامی*، ۴۱(۱۱): ۵۴-۴۱. <https://iic.ihss.ac.ir/Article/16451>
۲۴. قاضی میرسعید، س. م؛ طالعی، م؛ ابولحسنی، س.، و علیشاه، ا. (۱۴۰۰). سنجش شاخص‌های عینی و ذهنی به منظور ارزیابی کیفیت زندگی در محله‌های درون شهری (مطالعه موردی: شهر سمنان). *برنامه ریزی توسعه کالبدی*، ۸(۲): ۴۴-۲۹. doi: 10.30473/psp.2021.51871.2277

۲۵. کازرانی، ف.؛ حنایی، ت.؛ و سیدالحسینی، س. م. (۱۳۹۹). تبیین عوامل موثر بر برنامه ریزی مشارکتی در محلات مسکونی جهت دستیابی به رشد هوشمند با استفاده از مدل آنتروپی شانون (مطالعه موردی: محله ایثارگران مشهد). *جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس*، ۱۲، (۴۴): ۸۹-۶۱.
<https://sanad.iau.ir/Journal/zagros/Article/937870>
۲۶. کوچکی، س. ع.؛ عامری سیاهویی، ح. ر.؛ رحمانی، ع. و بحرانی، ح. ر. (۱۴۰۲). سنجش رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیطی مجتمع‌های مسکونی پیرامون شهرها (مورد مطالعه: شهر گرگان). *توسعه فضاها و پیراشهری*، ۵(۲): ۱۸۰-۱۶۱. doi: 10.22034/jpusd.2023.384380.1262
۲۷. محمد ابراهیمی جهرمی، م. و اشنویی نوش‌آبادی، ا. (۱۴۰۱). اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: شهر شیراز). *برنامه ریزی فضایی*، ۱۲(۳): ۶۶-۴۷.
 doi: 10.22108/sppl.2022.125087.1534
۲۸. ملک‌شاهی، غ.؛ نیکپور، ع.؛ و غلامی، س. (۱۳۹۷). شناخت و ارزیابی عوامل مرتبط با مشارکت شهروندان در مدیریت شهری. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۵(۱۲): ۳۵۰-۳۲۷.
 doi: 10.22080/ssi.1970.2142
۲۹. میرفردی، ا. و احمدی قارنائی، ح. (۱۳۹۵). بررسی رابطه گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، مورد مطالعه ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر یاسوج. *جامعه‌شناسی کاربردی*. ۲۷(۴): ۴۶-۲۷.
 doi: 10.22108/jas.2017.21159
۳۰. نظم‌فر، ح.، علوی، س.، و عشقی چهاربرج، ع. (۱۳۹۷). ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری (نمونه موردی: سکونتگاه‌های شهری استان اردبیل). *فضای جغرافیایی*، ۱۸(۶۳): ۲۳-۱.
<http://geographical-space.iau-ahar.ac.ir/article-1-2012-fa.html>
31. Alamoudi, A. K., Abidoye, R. B., & Lam, T. Y. M. (2023). The Impact of Citizens' Participation Level on Smart Sustainable Cities Outcomes: Evidence from Saudi Arabia. *Buildings*, 13, 343.
32. <https://doi.org/10.3390/buildings13020343>
33. Bedi, C., Kansal, A., & Mukheibir, P. (2023). A conceptual framework for the assessment of and the transition to liveable, sustainable and equitable cities. *Environmental Science & Policy*, 140, 134-145.

34. Chu, E. W., & Karr, J. R. (2017). *Environmental Impact: Concept, Consequences, Measurement*, In Reference Module in Life Sciences. Elsevier, 278-296.
<http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-809633-8.02380-3>.
35. Fu, Y. (2019). The value of corporate governance: Evidence from the Chinese anti-corruption campaign. *The North American Journal of Economics and Finance*, 47, 461-476.
36. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2018.06.001>
37. Jiménez-Caldera, J., Durango-Severiche, G. Y., Pérez-Arévalo, R., Serrano-Montes, J. L., Rodrigo-Comino, J., & Caballero-Calvo, A. (2024). Methodological proposal for the inclusion of citizen participation in the management and planning of urban public spaces. *Cities*, 150, 105008.
38. LandaOregi, I., Urra-Uriarte, S., Gonzalez Ochoantesana, I., Rodríguez, M. A., & Molina-Costa, P. (2025). Enhancing Citizen Participation in Citizen-Centered Smart Cities: Insights from Two European Case Studies. *Urban Science*, 9(5), 140.
39. <https://doi.org/10.3390/urbansci9050140>.
40. Marans, R. W. (2015). Quality of urban life & environmental sustainability studies: Future linkage opportunities. *Habitat International*, 45 (Part 1), 47-52.
41. Marans, R. W. (2012). Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, 9 – 22.
42. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812003709>
43. Marans, R. W., & Stimson, R. J. (2011). *Investigating Quality of Urban Life: Theory, Methods, and Empirical Research*. Springer Nature
44. Nordström, M., & Wales, M. (2019). Enhancing urban transformative capacity through children's participation in planning. *Ambio*, 48, 507–514.
45. <https://doi.org/10.1007/s13280-019-01146-5>
46. Oakley, P., & Marsden, D. (1984). *Approaches to Participation in Rural Development*. Geneva, International Labour Organisation (ILO)
47. Ostad-Ali-Askari, K., Gholami, H., Dehghan, S., & Ghane, M. (2021). The Role of Public Participation in Promoting Urban Planning. *American Journal of Engineering and Applied Sciences*, 14(2), 177-184.
48. <https://doi.org/10.3844/ajeassp.2021.177.184>
49. Sinha, B. R. K. (2019). *Multidimensional Approach to Quality of Life Issues: A Spatial Analysis*. Springer Nature.
50. Tehraei Nasrabadi, Z., Motahari, S., Farahani, M., & Azadbakht, B. (2023). Determinants of Public Participation in Urban Environmental Protection: An Exploratory Qualitative Study. *J Hum Environ Health Promot*, 9(3), 159-67.

-
51. Wang, X., Dai, Z., Zhu, X., Li, Y., Ma, L., Cui, X., & Zhan, T. (2024). Effects of mindfulness-based stress reduction on quality of life of breast cancer patient: A systematic review and meta-analysis. *PLoS One*. 19(7),e0306643. doi: 10.1371/journal.pone.0306643